

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра історії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор
ЧНУ ім. П. Могили
Котляр Ю. В.

« ____ » _____ 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ»

Галузь знань   03 «Гуманітарні науки»
Спеціальність   032 «Історія та археологія»

Розробник

Завідувач кафедри історії

Гарант освітньої програми

Т.в.о. директора НН ІПО

Декан факультету політичних наук

Начальник НМВ

Підберезних І. Є.

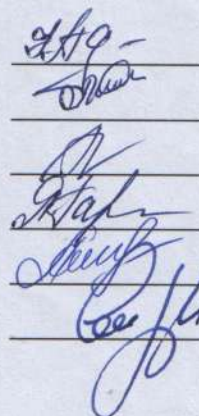
Міронова І. С.

Шевченко Н. В.

Зуб К. М.

Хмель А. О.

Шкірчак С. В.

ВСТУП

Вивчення навчальної дисципліни «Історія середніх віків» впроваджено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за напрямом підготовки 032 «Історія та археологія». У курсі історія середніх віків розглядається історія виникнення, розвитку та занепаду феодалізму в країнах Західної Європи та Візантії впродовж понад як тисячі років від падіння Західної Римської імперії до середини XVII в.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Історія середніх віків» є вивчення історії виникнення, розвитку та занепаду феодалізму в країнах Західної Європи та Візантії впродовж понад як тисяча років від падіння Західної Римської імперії в 476 р. до кінця XV ст., для Візантійської імперії – до 1453 р.

Необхідні обов'язкові попередні та супутні дисципліни:

- історія стародавнього світу,
- історія слов'янських народів.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Історія середніх віків	
Галузь знань	03 «Гуманітарні науки»	
Спеціальність	032 «Історія та археологія»	
Спеціалізація (якщо є)	-	
Освітня програма	«Історія та археологія»	
Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)	
Статус дисципліни	нормативна	
Курс навчання	2	
Навчальний рік	2022-2023 н.р.	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	3, 4	4, 5, 6
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	9 кредитів / 270 годин	
Структура курсу:	Денна форма	Заочна форма
	– лекції – семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові) – годин самостійної роботи студентів	48 годин 66 години 156 годин
Відсоток аудиторного навантаження	42 %	12 %
Мова викладання	українська	
Форма підсумкового контролю	залік, екзамен	

2. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

2.1. Місце навчальної дисципліни в освітній програмі

Програма дисципліни «Історія середніх віків» відповідає вимогам освітньої програми щодо системи знань, вмінь та рівня їхньої сформованості, що має забезпечити набуття здобувачем вищої освіти особистісно-професійних якостей.

Контроль за роботою здобувачів вищої освіти здійснюється шляхом складання заліку та екзамену. Оцінювання самостійної роботи здобувачів вищої освіти проводиться відповідно до шкали оцінювання.

Мета викладання навчальної дисципліни полягає в ознайомленні студентів із особливою епохою в європейській історії, що охоплює V – XV ст. і традиційно називається Середніми віками.

Основні **завдання** полягають у тому, щоб визначити витoki формування середньовічної цивілізації, простежити основні етапи розвитку західноєвропейських країн у V – XV ст. та їх особливості, сформулювати глибокі і різнобічні уявлення про значення феодального періоду в історії Європи, а також місця середньовічної Західної Європи в історії світової цивілізації.

Розроблена програма відповідає освітній програмі та орієнтована на **формування компетентностей**:

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)

ФК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

ФК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

ФК 3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.

2.2. Очікувані результати навчання

Результати навчання:

Знання основних наукових категорій та понять курсу (середньовіччя, феодализм, медієвістика, варварські «правди», варварська монархія, майордом, марка, васали, сеньйори, земельна рента, бенефіцій, феод(лен), прекарій, комендація, патронат, імунітет, граф, барон, рицар, фолькланд, бокленд, альменда, натуральне господарство, чернечий орден, домен, аллод, секуляризація, фема, інвеститура, індульгенція, халіф).

Розуміння історичних явищ, закономірностей і процесів (варваризація та аграризація Римської імперії, Велике переселення народів, процес утворення варварських королівств у V – VI ст., процес злиття «двох світів» та народження «західноєвропейського світу», феодализм як цілісна система економічних, політичних, соціальних, ідейних, ментальних структур, феодальна монархія, іконоборство, церква в ранньому середньовіччі, доктрина папства).

Уміння аналізувати історичні джерела різноманітного характеру; критично осмислювати процеси та події, розуміти їх суть; порівнювати історичні процеси в різних регіонах; логічно висловлювати і обґрунтовувати свої думки; провадити самостійний науковий пошук; аналізувати сучасні історіографічні концепції у розумінні середньовіччя і феодализу; характеризувати джерела формування середньовічної цивілізації; аналізувати основні етапи її розвитку; аналізувати особливості матеріального життя та суспільних відносин епохи середньовіччя; виділяти причини і наслідки історичних подій середньовічної історії; оцінювати факти середньовічної історії та оперувати ними; простежувати логіку розвитку тієї чи іншої події чи явища середньовічної історії; уміти реконструювати світогляд середньовічної людини та його трансформацію.

Здатності до застосування здобутих знань та вмінь в процесі навчальної діяльності; наукових досліджень; відстоювання власної наукової та професійної позиції; осмислення джерел та літератури; аналізу проблематики історії середніх віків.

Відповідно до освітньої програми очікувані **результати навчання** включають:

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

3. Програма навчальної дисципліни

3.1. Денна форма навчання

№	Теми	Лекції	Семін.	Самост. роб.
3-й семестр				
1	Тема 1. Поняття «середні віки» та «феодалізм». Медієвістичні джерела	2	2	8
2	Тема 2. Латинський та варварський світи на початку середніх віків. Варварські королівства	2	2	8
3	Тема 3. Франкська держава в період раннього середньовіччя	2	2	8
4	Тема 4. Німеччина в період раннього середньовіччя	2	2	6
5	Тема 5. Англія до середини XI ст. Північна Європа у V – XI ст. Епоха вікінгів	2	2	8
6	Тема 6. Візантійська імперія та Італія у IV – XI ст.	2	2	8
7	Тема 7. Іспанія у VIII-XI ст. Початки Реконкісти.	2	2	8
8	Тема 8. Ранньосередньовічна церква та культура.	2	2	6
9	Тема 9. Виникнення і ріст середньовічних міст	2	2	8
10	Тема 10. Хрестові походи	2	2	8
11	Тема 11. Франція в XI-XIII століттях	2	2	8
12	Тема 12. Англія у другій пол. XI – XIII ст.	2	2	6
13	Тема 13. Німеччина та Італія в XI – XIII ст.	2	2	8
14	Тема 14. Країни Піренейського півострова в X- XV ст.	2	2	6
15	Тема 15. Країни Північної Європи в X - XV ст..	2	2	8
	Всього	30	30	112
4-й семестр				
16	Тема 16. Франція в XIV- XV ст. Столітня війна	2	6	6
17	Тема 17. Англія в XIV- XV ст.	2	6	8
18	Тема 18. Німеччина в XIV- XV ст.	2	6	8
19	Тема 19. Італія в XIV- XV ст.	4	6	8
20	Тема 20. Візантія в XII – XV ст. Загибель імперії	4	6	6
21	Тема 21. Християнська церква в XI - XV ст.	4	6	8
	Всього	18	36	44
	Всього за курсом	48	66	156

3.2. Заочна форма навчання

	Теми	Лекції	Семін.	Самост. роб.
1	Тема 1. Поняття «середні віки» та «феодалізм». Медієвістичні джерела	-	2	10
2	Тема 2. Латинський та варварський світи на початку середніх віків. Варварські королівства	2	-	12
3	Тема 3. Франкська держава в період раннього середньовіччя	-	2	12
4	Тема 4. Німеччина в період раннього середньовіччя	2	-	10
5	Тема 5. Англія до середини XI ст. Північна Європа у V – XI ст. Епоха вікінгів	-	2	12
6	Тема 6. Візантійська імперія та Італія у IV – XI ст.	2	-	10
7	Тема 7. Іспанія у VIII-XI ст. Початки Реконкісти.	-	2	12

8	Тема 8. Ранньосередньовічна церква та культура.	2	-	10
9	Тема 9. Виникнення і ріст середньовічних міст	-	2	12
10	Тема 10. Хрестові походи	2	-	10
11	Тема 11. Франція в XI-XIII століттях	-	2	12
12	Тема 12. Англія у другій пол. XI – XIII ст.	2		10
13	Тема 13. Німеччина та Італія в XI – XIII ст.	-	-	12
14	Тема 14. Країни Піренейського півострова в X- XV ст.	-	2	10
15	Тема 15. Країни Північної Європи в X - XV ст..	-	-	12
16	Тема 16. Франція в XIV- XV ст. Столітня війна	-	2	12
17	Тема 17. Англія в XIV- XV ст.	-	-	12
18	Тема 18. Німеччина в XIV- XV ст.	-	2	12
19	Тема 19. Італія в XIV- XV ст.	-	-	12
20	Тема 20. Візантія в XII – XV ст. Загибель імперії	-	2	12
21	Тема 21. Християнська церква в XI - XV ст.	-	-	12
	Всього за курсом	12	20	238

4. Зміст навчальної дисципліни

Денна форма

4.1. План лекцій

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Поняття «середні віки» та «феодалізм». Медієвістичні джерела Походження і зміст терміну „середні віки”. Походження і зміст терміну „феодалізм” в історичні науки. Проблема періодизації середньовічної історії. Класифікація медієвістичних джерел та сучасні принципи їх опрацювання. Джерела доби раннього середньовіччя. Джерела XI – XV ст.
2	Тема 2. Латинський та варварський світи на початку середніх віків. Варварські королівства Ознаки системної кризи в Римській імперії у II-V ст.ст. Германці до великого переселення народів. Причини та наслідки Великого переселення народів. Падіння Західної Римської імперії. Варварські королівства.
3	Тема 3. Франкська держава в період раннього середньовіччя Становлення та формування державних інститутів у франкських племен. Хлодвіг (481-511 рр. Салічна правда – джерело з історії франків. 3. Діяльність перших Каролінгів (Піпін Геристальський, Карл Мартелл, Піпін Короткий). Бенефіційна реформа та її історичне значення. Життя і діяльність Карла Великого. Формування основ феодального ладу. Капітулярій про помістя. Занепад влади Каролінгів. Верденський договір 843 р. та його наслідки. Особливості Каролінгського відродження. Адміністративна роздробленість Франції: причини та наслідки. Політичний устрій Франції. Соціально-економічний розвиток Франції. Становище селянства.
4	Тема 4. Німеччина в період раннього середньовіччя Особливості процесу феодалізації в Німеччині. Виникнення ранньо-німецької держави і церковна політика Оттона I. Італійський вектор німецької політики. Утворення „Священної Римської імперії”. Агресія проти полабських слов’ян і завершення процесу феодалізації в Німеччині. Політична криза другої половини XI століття. Боротьба за інвеституру. Завершення боротьби за інвеституру. Культура Німеччини. Оттонівське відродження.
5	Тема 5. Англія до середини XI ст. Північна Європа у V – XI ст. Епоха вікінгів Англосаксонські королівства в Британії. Особливості процесу феодалізації. Суспільно-економічний розвиток королівств у 5-8 ст. Християнізація Британії та суспільний устрій англосаксів. Англійське королівство X-XI століття. Експансія вікінгів у X-XI століттях:

	причини, напрямки і наслідки. Культура ранньосередньовічної Англії та Скандинавії: міфологія, військова справа.
6	Тема 6. Візантійська імперія та Італія у IV –XI ст. Причини, передумови та особливості заснування імперії. Соціально-економічний та політичний розвиток імперії в 4-6 століттях. Прихід до влади Юстиніана. Внутрішня і зовнішня політика Юстиніана. Економічний розвиток імперії в 7-першій половині 9 століття. «Землеробський закон».
7	Тема 7. Іспанія у VIII-XI ст. Початки Реконкісти. Завоювання держав Піренейського півострову арабами. Адміністративний устрій та економічний розвиток мусульманської Іспанії. Кінець Арабського панування та виникнення іспано-християнських держав. Реконкіста. Особливості розвитку королівств Каталонія та Наварра і Арагон.
8	Тема 8. Ранньосередньовічна церква та культура. Християнізація Європи. Папство в ранньому середньовіччі. Раннє чернецтво. Поширення статуту Св. Бенедикта. «Життя і діяльність Бенедикта Нурсійського». Монастирське життя у Візантійській імперії. Культурно-освітня діяльність християнської церкви. Історичні передумови формування середньовічної культури. Особливості рицарської культури. Каролінзьке відродження (VIII – IX ст.) Оттонівське відродження. Особливості культури Візантії. Освіта і мистецтво середньовічної Європи. 13. Мода ранньосередньовічної Європи. Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва в період раннього середньовіччя.
9	Тема 9. Виникнення і ріст середньовічних міст Передумови, причини та особливості виникнення міст в період середньовіччя. Теорії походження середньовічних міст. Причини комунальних рухів. Західноєвропейське місто у світлі міських хартій. Цехи в період середньовіччя.
10	Тема 10. Хрестові походи Передумови та причини хрестових походів. Перший хрестовий похід та утворення держав хрестоносців на Сході. Другий, третій та четвертий хрестові походи. Загарбання Константинополя. Останні хрестові походи. Підсумки, наслідки та роль хрестових походів у світовій історії.
11	Тема 11. Франція в XI-XIII століттях Особливості аграрного розвитку та феодалних відносин у Франції в XI –XIII ст. Урбанізаційні процеси у Північній та Південній Франції. Фактори централізації у Франції XI-XIII ст. Етапи процесу. Альбігойські війни: причини, суть і наслідки. Внутрішня та зовнішня політика Людовіка IX Святого (1226-1270)
12	Тема 12. Англія у другій пол. XI – XIII ст. Норманське завоювання Англії та його наслідки. Соціально-економічне становище Англії у XI-XIII ст. ст. Реформи Генріха II Плантагенета. Велика хартія вольностей. Виникнення англійського парламенту.
13	Тема 13. Німеччина та Італія в XI – XIII ст. Соціально-економічний розвиток Німеччини у XII-XIII ст.: сільськогосподарська колонізація; німецькі міста. Економічний та політичний розвиток Північної Італії в XI – XII ст. Економічний та політичний розвиток Папської області та Південної Італії і Сицилії в XI – XII ст. Становлення міських комун в Північній та Середній Італії в XI – XII ст. Сутність італійської політики Штауфенів та її наслідки. Німецька «східна колонізація»: етапи, сутність, методи, наслідки.
14	Тема 14. Країни Піренейського півострова в X- XV ст. Особливості Реконкісти в XI - XIII ст. Особливості соціально-економічного розвитку Іспанії в XI-XIII ст.: - ситуація в сільському господарстві; - розвиток міст; Особливості політичного розвитку Іспанії в XI-XIII ст. Політичний розвиток Іспанії в XIV-XV ст.: об'єднання Кастилії та Арагону; правління «католицьких правителів». Завершення Реконкісти і «свята інквізиція».

15	Тема 15. Країни Північної Європи в X - XV ст. Особливості розвитку Скандинавських країн. Розвиток феодалізму в Данії. Розвиток феодалізму в Швеції. Особливості соціально-політичного устрою в Норвегії.
16	Тема 16. Франція в XIV- XV ст. Столітня війна Внутрішня та зовнішня політика Філіпа IV Красивого (1285-1314). Структура станового представництва у Франції. Причини, періодизація та особливості Столітньої війни. 1-ий та 2-ий етапи Столітньої війни. 3-ий та 4-ий етапи Столітньої війни. Соціально-економічний та політичний розвиток Франції за правління Людовіка XI (1461-1483).
17	Тема 17. Англія в XIV- XV ст. Особливості соціально-економічного розвитку Англії в XIV ст. Повстання Уота Тайлера: причини, хід та наслідки. Особливості аграрного розвитку Англії в XV ст. Особливості соціально-політичного розвитку Англії в XV ст. Війна Білої та Червоної троянд.
18	Тема 18. Німеччина в XIV- XV ст. Основні риси економічного розвитку Німеччини в XIV ст. Економічний розвиток Німеччини в XV ст. Основні риси політичного розвитку Німеччини в XIV ст. «Золота булла» Карла IV. Політичний розвиток Німеччини в XV ст.
19	Тема 19. Італія в XIV- XV ст. Особливості економічного розвитку Італії в XIII – XV ст. Політичний устрій італійських міст-держав (Флорентійської, Генуезької та Венеціанської республік, Міланського герцогства). Особливості політичного розвитку Папської області в XIII – XV ст. Південна Італія та Сицилія в XIII – XV ст.
20	Тема 20. Візантія в XII – XV ст. Загибель імперії Латинська імперія: склад, особливості соціальної та економічної політики на завойованих територіях. Відновлення Візантії за Михайла VIII Палеолога. Соціально-економічна та політична криза Візантії в другій половині XIII-XV ст. Турецькі завоювання в XIII-XV ст. Падіння Константинополя та його наслідки.
21	Тема 21. Християнська церква в XI - XV ст. Суть папської теократії. Католицькі ордени. Візантійські монастирі кінця IX-XI ст.: типи, особливості організації та устрою. Інквізиція та її жертви. Інквізиція в Іспанії. Особи інквізиторів та методи їх роботи. «Велика схизма» у католицькій церкві. Занепад папства у XV столітті.

4.2. План семінарських занять

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Поняття «середні віки» та «феодалізм». Медієвістичні джерела Питання для самостійного опрацювання. 1. Охарактеризуйте еволюцію терміну «Середні віки». 2. З'ясуйте еволюцію державних інституцій середньовічного суспільства. 3. Чи важливе Середньовіччя для розуміння сучасної історії. 4. Охарактеризуйте типи середньовічних джерел. 5. Наведіть приклади наративних джерел. 6. Які документальні джерела раннього середньовіччя ви знаєте. Дайте визначення термінів: „наратив”, „середні віки”, „феодалізм”, „феод”, „аллод”, „помістя”, „бенефіцій”.
2	Тема 2. Латинський та варварський світи на початку середніх віків. Варварські королівства Питання для самостійного опрацювання. 1. Якою була основна причина падіння Західної Римської імперії? 2. Якою є принципова різниця між германськими та кельтськими племенами?

	<p>3. Які ознаки кельтської присутності знаходять в слов'янській (зокрема, українській) культурі?</p> <p>4. Що спонукало народи до Великого переселення?</p> <p>5. Які наслідки мала навала гуннів на Європу?</p> <p>Дайте визначення термінів: „прекарій”, „варвари”, „вандали”, „вергельд”, „друїди”, „лангобарди”, „літи”, „майордом”.</p> <p>Дати, які слід запам'ятати:</p> <p>330 р. – Константинополь – нова столиця імперії.</p> <p>395 р. – поділ Римської імперії на Західну і Східну.</p> <p>418-507 рр. – королівство вестготів у Південній Галлії.</p> <p>429-435 рр. – завоювання вандалами Північної Африки.</p> <p>449 р. – початок завоювання Британії англосаксами.</p> <p>453 р. - смерть вождя гуннів Аттіли і розпад держави гуннів.</p> <p>476 р. – падіння Західної Римської імперії.</p>
3	<p>Тема 3. Франкська держава в період раннього середньовіччя</p> <p>Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чому Салічну правду називають історичним та літературним джерелом? 2. Як формувалася династія Меровінгів. 3. Яку роль династія Меровінгів відіграла у процесі становлення феодалізму в Європі? 4. Якими були основні причини успішної зовнішньої і внутрішньої політики Карла Мартелла? 5. В чому полягає суть і значення бенефіційної реформи? 6. Якими були основні вектори зовнішньої політики Карла Великого? 7. В чому суть аграрного перевороту 8-9 століть? 8. Які причини, на вашу думку призвели до падіння Каролінгської імперії? 9. Яка причина розпаду Франкської імперії? 10. У чому особливість адміністративно-територіального поділу Франції в означений нами період. 11. Якою була влада Французького короля і чому? 12. Що спричинило посилення влади французьких феодалів у їх вотчинах? 13. На котрій з французьких територій процес феодалізації проходив швидшими темпами і чому? 14. Яким був вплив розвитку міст на процес феодалізації? <p>Дайте визначення термінів: „капітулярій”, „марка”, „майордом”, „травневі поля”, „прекарій”, „сеньйорія”, „герольд”, „серв”, „віллан”, „інкастелламенто”, „геральдика”, „комуни”.</p> <p>Дати, які слід запам'ятати:</p> <p>486-751 рр. – династія Меровінгів у Франкському королівстві</p> <p>496 р. – прийняття Хлодвігом християнства</p> <p>715-741рр. –Карл Мартелл, майордом Франкського королівства</p> <p>732 р. – перемога франків над арабами під Пуатьє.</p> <p>751-843 рр. - династія Каролінгів у Франкському королівстві.</p> <p>800 р. – коронування Карла Великого.</p> <p>843р. – Верденський договір.</p> <p>847 р. – Мерсенський капітулярій Карла Лисого.</p> <p>987-1328 рр. – династія Капетингів у Франції.</p>
4	<p>Тема 4. Німеччина в період раннього середньовіччя</p> <p>Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. В чому полягали особливості становлення німецької держави? 2. Чому тривалий час феодальна система в Німеччині була несформованою (порівняно з Францією)? 3. Яким чином церква сприяла німецьким імператорам в утвердженні їх централізованої

	<p>влади</p> <p>4. Чому церкву в Німеччині вважають державною інституцією? В чому це виражалось?</p> <p>5. Чому боротьба за інвеституру особливо гострих форм набула саме в Німеччині?</p> <p>Дайте визначення термінів: „імперська церква” „інвеститура”, „міністеріали”, „целібат”, „симонія”.</p> <p>Дати, які слід запам’ятати:</p> <p>X-XI ст. – Клюнійський рух за реформу церковного життя.</p> <p>919-936 рр. – правління Генріха Птахолова.</p> <p>962 р. – заснування Німецької Священної Римської імперії.</p> <p>1056 – 1106 рр. – правління Генріха IV.</p> <p>1073-1075 рр. – Саксонське повстання.</p> <p>1122 р. – Вормський конкордат.</p>
5	<p>Тема 5. Англія до середини XI ст. Північна Європа у V – XI ст. Епоха вікінгів</p> <p>Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. У чому полягає відмінність королівської влади в Англії від Франкської держави? 2. Яким був вплив християнської церкви на процес феодалізації англосаксонців? 3. Яким було значення християнізації для історичного розвитку Англії? 4. Визначте характерні риси ранньоанглійської культури. 5. Військове мистецтво вікінгів. 6. Русь і варяги. 7. Вікінги на службі правителів інших держав. 8. Вікінги-мореплавці. <p>Дайте визначення термінів: «бонди», «дани», «руни», «норманські завоювання», «бокленд», «манор», «гьоти», «хїрд».</p> <p>Дати, які слід запам’ятати:</p> <p>597 р. – початок поширення християнства серед англосаксів;</p> <p>829 р. – об’єднання англосаксонських королів при Екгберті;</p> <p>870 р. – початок заселення Ісландії норвежцями.</p> <p>871-900 рр. – правління Альфреда Великого в Англії X-XI ст. – епоха вікінгів.</p> <p>870 р. – відкриття норвежцями Ісландії</p> <p>982 р. – відкриття Гренландії.</p> <p>1016 -1935 рр. - держава Кнута Великого</p> <p>911 р. – заснування герцогства Норманського на півночі Франції.</p> <p>1017-1035 рр. – правління Кнута Данського.</p>
6	<p>Тема 6. Візантійська імперія та Італія у IV –XI ст.</p> <p>Питання для самостійного опрацювання.</p> <p>«Землеробський закон». Опрацювати джерело за таким планом:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. З якою метою і коли було укладено Землеробський закон? 2. Що є свідченням того, що візантійці жили общиною? 3. Доведіть, що община відігравала значну роль в державі. 4. Назвіть основні господарські заняття селян Візантії? 5. Чи існувало у візантійському селі соціальне розшарування? Доведіть. 6. Доведіть, що закон захищав інтереси селянина-власника. 7. Які форми покарання записані у Законі? 8. Визначте норми, які регулювали земельні відносини? <p>Дайте визначення термінів: „класми” „синон”, „василіка”, „трапезити”, „селомісто”, „парик”, „іконоборчий рух”, „ергастирій”, „аннона”, „феми”, „монофелітство”, „ліббела” „негоціанти”, „контадо”, „комуни”, „вальвасори”.</p> <p>Дати, які слід запам’ятати:</p> <p>330 р. – заснування Константинополя.</p> <p>527-565 рр. – правління Юстиніана I.</p> <p>532 р. - повстання Ніка в Константинополі.</p>

	<p>594-602 рр. – військові експедиції Візантії проти слов'ян. 867-1056 рр. – Македонська династія у Візантії. 912-959 рр. – правління Костянтина Багрянородного. 726 р. – початок іконоборчого руху. 730-843 рр. – іконоборчий рух у Візантії. 843 р. – відновлення іконовшанування.</p>
7	<p>Тема 7. Іспанія у VIII-XI ст. Початки Реконкісти. Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чому стало можливим завоювання Вестготського королівства арабами? 2. Охарактеризуйте перший етап Реконкісти. 3. Які народи Піренейського півострова виявляли найбільшу активність в період Реконкісти і чому? 4. Які були причини виникнення Астуро-Леонського королівства? 5. Чи мала вплив на розвиток іспанських держав Франкська держава? 6. В чому полягали особливості культури ранньосередньовічної Іспанії? 7. Назвіть найбільш відомі пам'ятки іспанської культури, створені в період раннього середньовіччя. <p>Дайте визначення термінів: „Реконкіста” „фуеро”, „Кордовський емірат”, „хаджиб”, „ідалго”.</p> <p>Дати, які слід запам'ятати: 711 – 714 рр. – завоювання Піренейського півострова арабами. 718-1492рр. – період Реконкісти. 756 р – створення незалежного Кордовського емірату. 926 р. – проголошення Кордовського халіфату. 1037 р. – утворення королівства Кастилія. 1085 р. – відвоювання Толедо іспанцями.</p>
8	<p>Тема 8. Ранньосередньовічна церква та культура.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Християнізація Європи. 2. Папство в ранньому середньовіччі. 3. Раннє чернецтво. Поширення статуту Св. Бенедикта. 4. «Життя і діяльність Бенедикта Нурсійського». 5. Монастирське життя у Візантійській імперії. 6. Культурно-освітня діяльність християнської церкви. 7. Історичні передумови формування середньовічної культури. 8. Особливості рицарської культури. 9. Каролінзьке відродження (VIII – IX ст.) 10. Оттонівське відродження. 11. Особливості культури Візантії. 12. Освіта і мистецтво середньовічної Європи. 13. Мода ранньосередньовічної Європи. 14. Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва в період раннього середньовіччя. <p>Дайте визначення термінів: „клір” „симонія”, „еретик”, „конклав”, „схизма церков”, „анафема”, „базиліка” „Оттонівське відродження”, „жонглери”, „руни”, „скальд”, „фоліант”.</p>
9	<p>Тема 9. Виникнення і ріст середньовічних міст Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чому виникали конфлікти між власниками міст та міщанами і якими способами вони вирішувалися. 2. Чому цехова організація ремісничого виробництва виникає з XI-XII століття? 3. Чого саме добивалися міщани, піднімаючись на боротьбу проти сеньйорів? 4. Чому цехи, починаючи з кінця XIV століття, перетворюються у гальмо ремісничого виробництва? 5. Яким чином торгівля сприяла розвитку нових відносин та руйнуванню

	<p>основних засад феодального суспільства? Дайте визначення термінів: „цехи”, „комуни”, „комунальні рухи”, „гільдії”, „Ганзейський союз”, „левантійська торгівля”.</p>
10	<p>Тема 10. Хрестові походи Питання для самостійного опрацювання. 1. Монаші ордени, створенні під час хрестових походів. 2. Які соціальні передумови розгортання хрестових походів? 3. Яку мету переслідували учасники походів? 4. Чому держави хрестоносців не витримали випробування часом? Дайте визначення термінів: „індульгенція”, „хрестоносці”, „пілігрими”, „госпітальєри”, „храмовники”, „дитячий хрестовий похід”. Дати, які слід запам'ятати: 1. 1096-1270 рр. – хрестові походи. 2. 1096-1099 рр. – Перший хрестовий похід. 3. 1202-1204рр. – Четвертий хрестовий похід. 4. 1204 р. – захоплення хрестоносцями Константинополя.</p>
11	<p>Тема 11. Франція в XI-XIII століттях Питання для самостійного опрацювання. 1. Яким був вплив на село французьких міст? 2. Визначте особливості комунальних рухів у Франції. 3. Яка частина Франції підтримала короля в його централізаторській політиці? 4. Визначте, яку позицію щодо політики короля займали різні соціальні верстви Франції? 5. Окресліть основні особливості розвитку культурно - освітнього життя Франції XI – XIII ст. Дайте визначення термінів: „котюми”, „віллани”, „комуни”, „жонглери”, „легісти”. Дати, які слід запам'ятати: 1202-1204 рр. – завоювання Нормандії Філіппом II. 1209-1229 рр. – Альбігойській війни. 1226-1270 рр. – французький король Людовік IX</p>
12	<p>Тема 12. Англія у другій пол. XI – XIII ст. Питання для самостійного опрацювання. 1. Якими факторами визначалось становище селян в Англії у XI-XIII ст. ст.? 2. Чому англійські міщани у більшості випадків так і не досягли значних успіхів у боротьбі із сеньйоральною залежністю міст, не вибороли права на повноцінне самоуправління? 3. Охарактеризуйте доцільність проведення та значення реформ Генріха II Плантагенета. Відповідь обґрунтуйте. 4. Які були причини і передумови скликання парламенту у 1265 році? Яке значення мала ця подія для всієї тогочасної Західної Європи? 5. Які фактори обумовлювали розвиток культури в Англії у XI-XIII ст. ст.? Дайте визначення термінів: «барон», «васал», «сеньйор», «Книга страшного суду», «шерифи», «віллани», «Велика хартія вільностей», «манор». Дати, які слід запам'ятати: 1066 р. – норманське завоювання Англії. 1086 р. – «Книга Страшного суду» в Англії. 1154-1399 рр. – династія Плантагенетів у Англії. 1215 р. – прийняття «Великої хартії вольностей» 1265 р. - виникнення англійського парламенту.</p>
13	<p>Тема 13. Німеччина та Італія в XI – XIII ст. Питання для самостійного опрацювання. 1. Яким чином відбувалося зміцнення системи територіальних князівств у країні?</p>

	<p>2. В чому полягає значення німецької агресії проти полабських слов'ян?</p> <p>3. Підготуйте повідомлення про роль тевтонського ордену в процесі покатоличення слов'ян.</p> <p>4. Розкрийте суть німецької куртуазної лірики XII-XIII ст.</p> <p>5. Як відбувався розвиток італійської культури в XI XII ст.?</p> <p>Дайте визначення термінів: «гільдія», «чиста сеньйорія», «Ломбардська ліга», «мечоносці», «зерцало», «кондадо», «плебс», «гвельфи», «гібелліни».</p> <p>Дати, які слід запам'ятати: 1152-1190 рр. – період правління Фрідріха I Барбаросси. 1143-1155 рр. – антипапське повстання в Римі під проводом Арнольда Брешианського. 1167 р. – утворення Ломбардської ліги. 1268-1442 рр. – Анжуйська династія в Південній Італії.</p>
14	<p>Тема 14. Країни Піренейського півострова в X- XV ст.</p> <p>Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. З'ясуйте основні повинності селян згідно з фуерос. 2. Дайте характеристику соціальної структури іспанського суспільства в XI – XIII ст. 3. Проаналізуйте причини об'єднання Кастилії та Арагону. 4. Як завершилася Реконкіста? 5. Підготуйте повідомлення про діяльність інквізиції. <p>Дайте визначення термінів: «фуерос», «мести», «кортеси», «рікос омбрес», «ідальгос», «інквізиція».</p> <p>Дати, які слід запам'ятати: 1086 р. - битва при Залакі. 1139 р. – утворення Португальського королівства. 1478р – запровадження в Кастилії інквізиції. 1479 р. – об'єднання Кастилії і Арагону. Створення Італії. 1492 р. - падіння Гранадського емірату. Завершення Реконкісти.</p>
15	<p>Тема 15. Країни Північної Європи в X - XV ст.</p> <p>Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Охарактеризуйте політичний устрій Швеції за «Ландслагом короля Магнуса Ериксона». 2. Яким повноваженнями був наділений король? 3. Чи була його влада необмеженою? 4. Хто і яким чином здійснював судову владу? 5. Що стало причиною укладення та розпаду Кальмарської унії? <p>Дайте визначення термінів: «альменда», «Нюборзька хартія», «Кальмарська унія», «одальне право», «бонди», «рікстаг».</p>
16	<p>Тема 16. Франція в XIV – XV ст. Столітня війна</p> <p>Обговорення статті «Ржевська В. Договірно-правова діяльність Едварда III, короля Англії, в ході першого етапу "Столітньої війни" (1337 – 1360 рр.) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2016, С. 77-82» http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/3248/2922</p> <p>Дайте визначення термінів: «ф'єф-рента», «станове представництво», «Авіньйонський полон», «становя монархія», «Столітня війна», «Жакерія».</p> <p>Дати, які слід запам'ятати: 1302 р. – битва при Куртре. 1302р. – скликання Генеральних Штатів. 1309-1378 рр. – Авіньйонський полон пап. 1312 р. – ліквідація ордену тамплієрів. 1337-1453 рр. – Столітня війна 1328р. – початок правління династії Валуа 1340 р. – битва при Слейсі.</p>

	<p>1346 р. – битва при Кресі. 1356-1358 рр. – Паризьке повстання. Жакерія. 1428-1429 рр. – облога Орлеана 1431 р. – страта Жанни д'Арк. 1461-1483 рр. – правління Людовіка XI.</p>
17	<p>Тема 17. Англія в XIV – XV ст. Питання для самостійного опрацювання. 1. Визначте причини пошквального економічного розвитку Англії на початку XIV ст. століття. 2. Яким чином розвиток товарно-грошових відносин вплинув на процес розкладу манора? 3. Що спонукало Едуарда III до підписання ордонансу 1349 р.? 4. Чому рух за реформу церкви набув такого масштабу саме в Англії? 5. Які обставини привели до влади династію Тюдрів? Дайте визначення термінів: «копігольдери», «фригольдери», «лізгольдери», «джентрі», «індульгенція». Дати, які слід запам'ятати: 1381р. – повстання У. Тайлера. 1450 р. – повстання Д. Кеда. 1455-1485 рр. – війна Червоної та Білої троянд. 1485-1603 рр. – династія Тюдорів у Англії.</p>
18	<p>Тема 18. Німеччина в XIV – XV ст. Питання для самостійного опрацювання. 1. Які нові явища з'явилися в економічному розвитку Німеччини в XV ст.? 2. Які причини закріплення політичної роздрібленості Німеччини? 3. Які чинники вплинули на посилення опозиційного руху в Німеччині в XIV - XV ст.? 4. Наведіть приклади селянських виступів у XV ст. Дайте визначення термінів: «Ганза», «мануфактура», «Золота булла», «курфюрсти», «ландстаг», «рейстаг». Дати, які слід запам'ятати: 1445 р. – започаткування книгодрукування Й. Гуттенбергом. 1347-1378 рр. – правління Карла IV. 1356 р. – «Золота булла»</p>
19	<p>Тема 19. Італія в XIV – XV ст. Питання для самостійного опрацювання. 1. Особливості економічного розвитку Італії в XIII – XV ст. 2. Політичний устрій італійських міст-держав (Флорентійської, Генуезької та Венеціанської республік, Міланського герцогства). 3. Особливості політичного розвитку Папської області в XIII – XV ст. 4. Південна Італія та Сицилія в XIII – XV ст. Дайте визначення термінів: «подеста», «пополани», «нобілі», «дож», «чомпі». Дати, які слід запам'ятати: 1282 р. – «Сицилійська вечірня». Повстання проти французів у Палермо. 1347 р. – Повстання в Римі під керівництвом Кола ді Рієнцо. 1378 р. - повстання чомпі у Флоренції. 1407 р. – створення банку Св. Георгія в Генуї. 1442 р. – завоювання Неаполітанського королівства Арагоном. 1494-1498 рр. – Флорентійська республіка на чолі з Савонаролою.</p>
20	<p>Тема 20. Візантія в XII – XV ст. Загибель імперії Питання для самостійного опрацювання. 1. Визначити причини занепаду Візантії в XIII-XV ст 2. Визначити причини успіхів турецьких завоювань в XIII-XV ст.</p>

	<p>3. Чи могли хрестові походи допомогти Візантії? Дайте визначення термінів: «Латинська імперія», «зілоти», «туркисельджуки», «турки-османи», «Османська імперія», «Флорентійська унія», «падіння Константинополя».</p> <p>Дати, які слід запам'ятати. 1204-1261 р. - Латинська імперія. 1204-1261 рр. – Нікейська імперія. 1261-1453 рр. – династія Палеологів у Візантії 29 травня 1453 р. – падіння Візантійської імперії.</p>
21	<p>Тема 21. Християнська церква в XI – XV ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Суть папської теократії. 2. Католицькі ордени. <ul style="list-style-type: none"> • августинці; • бенедиктинці; • домініканці; • кармеліти; • духовно-рицарські 3. Візантійські монастирі кінця IX-XI ст.: типіки, особливості організації та устрою. 4. Інквізиція та її жертви. 5. Інквізиція в Іспанії. 6. Особи інквізиторів та методи їх роботи. 7. «Велика схизма» у католицькій церкві. 8. Занепад папства у XV столітті. <p>Дайте визначення термінів: «жебруючі ордени», «ересь», «індульгенція», «Велика схизма», «інквізиція».</p> <p>Дати, які слід запам'ятати. 1231 р. – передача інквізиційних справ ордену домініканців. 1309-1377 рр. - Авіньйонський полон пап. 1378-1417 рр. – «Велика схизма». 1439 р. – Флорентійська унія.</p>

Заочна форма

4.1.1. План лекцій

№	Тема заняття / план
1	<p>Тема 2. Латинський та варварський світи на початку середніх віків. Варварські королівства</p> <p>Ознаки системної кризи в Римській імперії у II-V ст.ст. Германці до великого переселення народів. Причини та наслідки Великого переселення народів. Падіння Західної Римської імперії. Варварські королівства.</p>
2	<p>Тема 4. Німеччина в період раннього середньовіччя</p> <p>Особливості процесу феодалізації в Німеччині. Виникнення ранньо-німецької держави і церковна політика Оттона I. Італійський вектор німецької політики. Утворення „Священної Римської імперії“. Агресія проти полабських слов'ян і завершення процесу феодалізації в Німеччині. Політична криза другої половини XI століття. Боротьба за інвеституру. Завершення боротьби за інвеституру. Культура Німеччини. Оттонівське відродження.</p>
3	<p>Тема 6. Візантійська імперія та Італія у IV –XI ст.</p> <p>Причини, передумови та особливості заснування імперії. Соціально-економічний та політичний розвиток імперії в 4-6 століттях. Прихід до влади Юстиніана. Внутрішня і зовнішня політика Юстиніана. Економічний розвиток імперії в 7-першій половині 9</p>

	століття. «Землеробський закон».
4	Тема 8. Ранньосередньовічна церква та культура. Християнізація Європи. Папство в ранньому середньовіччі. Раннє чернецтво. Поширення статуту Св. Бенедикта. «Життя і діяльність Бенедикта Нурсійського». Монастирське життя у Візантійській імперії. Культурно-освітня діяльність християнської церкви. Історичні передумови формування середньовічної культури. Особливості рицарської культури. Каролінзьке відродження (VIII – IX ст.) Оттонівське відродження. Особливості культури Візантії. Освіта і мистецтво середньовічної Європи. 13. Мода ранньосередньовічної Європи. Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва в період раннього середньовіччя.
5	Тема 10. Хрестові походи Передумови та причини хрестових походів. Перший хрестовий похід та утворення держав хрестоносців на Сході. Другий, третій та четвертий хрестові походи. Загарбання Константинополя. Останні хрестові походи. Підсумки, наслідки та роль хрестових походів у світовій історії.
6	Тема 12. Англія у другій пол. XI – XIII ст. Норманське завоювання Англії та його наслідки. Соціально-економічне становище Англії у XI-XIII ст. ст. Реформи Генріха II Плантагенета. Велика хартія вольностей. Виникнення англійського парламенту.

4.2.2. План семінарських занять

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Поняття «середні віки» та «феодалізм». Медієвістичні джерела Питання для самостійного опрацювання. 1. Охарактеризуйте еволюцію терміну «Середні віки». 2. З'ясуйте еволюцію державних інституцій середньовічного суспільства. 3. Чи важливе Середньовіччя для розуміння сучасної історії. 4. Охарактеризуйте типи середньовічних джерел. 5. Наведіть приклади нарративних джерел. 6. Які документальні джерела раннього середньовіччя ви знаєте. Дайте визначення термінів: „наратив”, „середні віки”, „феодалізм”, „феод”, „аллод”, „помістя”, „бенефіцій”.
2	Тема 3. Франкська держава в період раннього середньовіччя Питання для самостійного опрацювання. 1. Чому Салічну правду називають історичним та літературним джерелом? 2. Як формувалася династія Меровінгів. 3. Яку роль династія Меровінгів відіграла у процесі становлення феодалізму в Європі? 4. Якими були основні причини успішної зовнішньої і внутрішньої політики Карла Мартелла? 5. В чому полягає суть і значення бенефіційної реформи? 6. Якими були основні вектори зовнішньої політики Карла Великого? 7. В чому суть аграрного перевороту 8-9 століть? 8. Які причини, на вашу думку призвели до падіння Каролінгської імперії? 9. Яка причина розпаду Франкської імперії? 10. У чому особливість адміністративно-територіального поділу Франції в означений нами період. 11. Якою була влада Французького короля і чому? 12. Що спричинило посилення влади французьких феодалів у їх вотчинах? 13. На котрій з французьких територій процес феодалізації проходив швидшими темпами і чому? 14. Яким був вплив розвитку міст на процес феодалізації? Дайте визначення термінів: „капітулярій”, „марка”, „майордом”, „травневі поля”,

	<p>„прекарій”, „сеньйорія”, „герольд” „серв”, „віллан”, „інкастелламенто”, „геральдика”, „комуни”.</p> <p>Дати, які слід запам’ятати: 486-751 рр. – династія Меровінгів у Франкському королівстві 496 р. – прийняття Хлодвігом християнства 715-741рр. –Карл Мартелл, майордом Франкського королівства 732 р. – перемога франків над арабами під Пуатьє. 751-843 рр. - династія Каролінгів у Франкському королівстві. 800 р. – коронування Карла Великого. 843р. – Верденський договір. 847 р. – Мерсенський капітулярій Карла Лисого. 987-1328 рр. – династія Капетингів у Франції.</p>
3	<p>Тема 5. Англія до середини XI ст. Північна Європа у V – XI ст. Епоха вікінгів Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. У чому полягає відмінність королівської влади в Англії від Франкської держави? 2. Яким був вплив християнської церкви на процес феодалізації англосаксонців? 3. Яким було значення християнізації для історичного розвитку Англії? 4. Визначте характерні риси ранньоанглійської культури. 5. Військове мистецтво вікінгів. 6. Русь і варяги. 7. Вікінги на службі правителів інших держав. 8. Вікінги-мореплавці. <p>Дайте визначення термінів: «бонди», «дани», «руни», «норманські завоювання», «бокленд», «манор», «гьоти», «хїрд».</p> <p>Дати, які слід запам’ятати: 597 р. – початок поширення християнства серед англосаксів; 829 р. – об’єднання англосаксонських королів при Екгберті; 870 р. – початок заселення Ісландії норвежцями. 871-900 рр. – правління Альфреда Великого в Англії X-XI ст. – епоха вікінгів. 870 р. – відкриття норвежцями Ісландії 982 р. – відкриття Гренландії. 1016 -1935 рр. - держава Кнута Великого 911 р. – заснування герцогства Норманського на півночі Франції. 1017-1035 рр. – правління Кнута Данського.</p>
4	<p>Тема 7. Іспанія у VIII-XI ст. Початки Реконкісти. Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чому стало можливим завоювання Вестготського королівства арабами? 2. Охарактеризуйте перший етап Реконкісти. 3. Які народи Піренейського півострова виявляли найбільшу активність в період Реконкісти і чому? 4. Які були причини виникнення Астуро-Леонського королівства? 5. Чи мала вплив на розвиток іспанських держав Франкська держава? 6. В чому полягали особливості культури ранньосередньовічної Іспанії? 7. Назвіть найбільш відомі пам’ятки іспанської культури, створені в період раннього середньовіччя. <p>Дайте визначення термінів: „Реконкіста” „фуеро”, „Кордовський емірат”, „хаджиб”, „їдальго”.</p> <p>Дати, які слід запам’ятати: 711 – 714 рр. – завоювання Піренейського півострова арабами. 718-1492рр. – період Реконкісти. 756 р – створення незалежного Кордовського емірату. 926 р. – проголошення Кордовського халіфату.</p>

	1037 р. – утворення королівства Кастилія. 1085 р. – відвоювання Толедо іспанцями.
5	<p>Тема 9. Виникнення і ріст середньовічних міст Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чому виникали конфлікти між власниками міст та міщанами і якими способами вони вирішувалися. 2. Чому цехова організація ремісничого виробництва виникає з XI-XII століття? 3. Чого саме добивалися міщани, піднімаючись на боротьбу проти сеньйорів? 4. Чому цехи, починаючи з кінця XIV століття, перетворюються у гальмо ремісничого виробництва? 5. Яким чином торгівля сприяла розвитку нових відносин та руйнуванню основних засад феодального суспільства? <p>Дайте визначення термінів: „цехи”, „комуни”, „комунальні рухи”, „гільдії”, „Ганзейський союз”, „левантійська торгівля”.</p>
6	<p>Тема 11. Франція в XI-XIII століттях Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Яким був вплив на село французьких міст? 2. Визначте особливості комунальних рухів у Франції. 3. Яка частина Франції підтримала короля в його централізаторській політиці? 4. Визначте, яку позицію щодо політики короля займали різні соціальні верстви Франції? 5. Окресліть основні особливості розвитку культурно - освітнього життя Франції XI – XIII ст. <p>Дайте визначення термінів: „котюми”, „віллани”, „комуни”, „жонглери”, „легісти”.</p> <p>Дати, які слід запам'ятати: 1202-1204 рр. – завоювання Нормандії Філіппом II. 1209-1229 рр. – Альбігойській війни. 1226-1270 рр. – французький король Людовік IX</p>
7	<p>Тема 14. Країни Піренейського півострова в X- XV ст. Питання для самостійного опрацювання.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. З'ясуйте основні повинності селян згідно з фуерос. 2. Дайте характеристику соціальної структури іспанського суспільства в XI – XIII ст. 3. Проаналізуйте причини об'єднання Кастилії та Арагону. 4. Як завершилася Реконкіста? 5. Підготуйте повідомлення про діяльність інквізиції. <p>Дайте визначення термінів: «фуерос», «мести», «кортеси», «рікос омбрес», «ідальгос», «інквізиція».</p> <p>Дати, які слід запам'ятати: 1086 р. - битва при Залакі. 1139 р. – утворення Португальського королівства. 1478р – запровадження в Кастилії інквізиції. 1479 р. – об'єднання Кастилії і Арагону. Створення Італії. 1492 р. - падіння Гранадського емірату. Завершення Реконкісти.</p>
8	<p>Тема 16. Франція в XIV- XV ст. Столітня війна Обговорення статті «Ржевська В. Договірно-правова діяльність Едварда III, короля Англії, в ході першого етапу "Столітньої війни" (1337 – 1360 рр.) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2016, С. 77-82» http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/3248/2922</p> <p>Дайте визначення термінів: «ф'єф-рента», «станове представництво», «Авіньйонський полон», «становя монархія», «Столітня війна», «Жакерія».</p> <p>Дати, які слід запам'ятати: 1302 р. – битва при Куртре. 1302р. – скликання Генеральних Штатів.</p>

	<p>1309-1378 рр. – Авіньйонський полон пап. 1312 р. – ліквідація ордену тамплієрів. 1337-1453 рр. – Столітня війна 1328р. – початок правління династії Валуа 1340 р. – битва при Слейсі. 1346 р. – битва при Кресі. 1356-1358 рр. – Паризьке повстання. Жакерія. 1428-1429 рр. – облога Орлеана 1431 р. – страта Жанни д'Арк. 1461-1483 рр. – правління Людовіка XI.</p>
9	<p>Тема 18. Німеччина в XIV- XV ст. Питання для самостійного опрацювання. 1. Які нові явища з'явилися в економічному розвитку Німеччини в XV ст.? 2. Які причини закріплення політичної роздрібленості Німеччини? 3. Які чинники вплинули на посилення опозиційного руху в Німеччині в XIV - XV ст.? 4. Наведіть приклади селянських виступів у XV ст. Дайте визначення термінів: «Ганза», «мануфактура», «Золота булла», «курфюрсти», «ландстаг», «рейстаг». Дати, які слід запам'ятати: 1445 р. – започаткування книгодрукування Й. Гуттенбергом. 1347-1378 рр. – правління Карла IV. 1356 р. – «Золота булла»</p>
10	<p>Тема 20. Візантія в XII – XV ст. Загибель імперії Питання для самостійного опрацювання. 1. Визначити причини занепаду Візантії в XIII-XV ст 2. Визначити причини успіхів турецьких завоювань в XIII-XV ст. 3. Чи могли хрестові походи допомогти Візантії? Дайте визначення термінів: «Латинська імперія», «зілоти», «туркисельджуки», «турки-османи», «Османська імперія», «Флорентійська унія», «падіння Константинополя». Дати, які слід запам'ятати. 1204-1261 р. - Латинська імперія. 1204-1261 рр. – Нікейська імперія. 1261-1453 рр. – династія Палеологів у Візантії 29 травня 1453 р. – падіння Візантійської імперії.</p>

5. Завдання для самостійної роботи

	Теми	Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Поняття «середні віки» та «феодалізм». Медієвістичні джерела	8	10
2	Тема 2. Латинський та варварський світи на початку середніх віків. Варварські королівства	8	12
3	Тема 3. Франкська держава в період раннього середньовіччя	8	12
4	Тема 4. Німеччина в період раннього середньовіччя	6	10
5	Тема 5. Англія до середини XI ст. Північна Європа у V – XI ст. Епоха вікінгів	8	12
6	Тема 6. Візантійська імперія та Італія у IV –XI ст.	8	10
7	Тема 7. Іспанія у VIII-XI ст. Початки Реконкісти.	8	12
8	Тема 8. Ранньосередньовічна церква та культура.	6	10

9	Тема 9. Виникнення і ріст середньовічних міст	8	12
10	Тема 10. Хрестові походи	8	10
11	Тема 11. Франція в XI-XIII століттях	8	12
12	Тема 12. Англія у другій пол. XI – XIII ст.	6	10
13	Тема 13. Німеччина та Італія в XI – XIII ст.	8	12
14	Тема 14. Країни Піренейського півострова в X- XV ст.	6	10
15	Тема 15. Країни Північної Європи в X - XV ст..	8	12
16	Тема 16. Франція в XIV- XV ст. Столітня війна	6	12
17	Тема 17. Англія в XIV- XV ст.	8	12
18	Тема 18. Німеччина в XIV- XV ст.	8	12
19	Тема 19. Італія в XIV- XV ст.	8	12
20	Тема 20. Візантія в XII – XV ст. Загибель імперії	6	12
21	Тема 21. Християнська церква в XI - XV ст.	8	12
	Всього за курсом	156	238

Під час вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти виконують індивідуальне науково-дослідне завдання, що є видом позааудиторної самостійної роботи здобувачів вищої освіти, використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчальної дисципліни та є необхідною умовою формування підсумкової оцінки з дисципліни. Виконання індивідуальних науково-дослідних завдань сприяє поглибленню та закріпленню теоретичних знань, отриманих здобувачами вищої освіти при прослуховуванні лекційного курсу та самостійному вивченню дисципліни.

Індивідуальне науково-дослідне завдання

Здобувачам вищої освіти пропонується **написати есе** на одну з тем, поданих нижче згідно з графіком захисту. Індивідуальне завдання оцінюється за такими критеріями: самостійність виконання; якість оформлення.

Критерії написання: обсяг: 5-7 сторінок друкованого тексту без титульного аркуша та списку використаних джерел (формат сторінки – А4; шрифт – Times New Roman; кегль - 14, міжрядковий інтервал – 1,5; береги: справа, зліва, зверху, знизу – 20 мм). Структура роботи: вступ (де здобувач вищої освіти формулює актуальність проблеми, мету власного дослідження та задачі її виконання), основна частина (має містити головні ідеї та факти, а також не менше двох-трьох аргументів на користь висловленої тези. Кожен аргумент має бути підтверджений не менш ніж двома конкретними історичними прикладами чи спиратися на історичні джерела, що дозволяють використати їх як основу для аргумента. Беручи до уваги різні позиції та точки зору, важливим є їх критичний аналіз, а також виявлення власного ставлення до досліджуваної проблеми); висновки (подається авторський аналіз зазначених проблем); список використаних джерел (має налічувати не менше 15 наукових джерел, у тому числі наукові статті, монографії); результат перевірки на антиплагіат. Есе може супроводжуватися наочністю: презентацією, інфографікою, відео, фото, географічними картами, малюнками, музикою, таблицями тощо.

Критерії оцінки: виконання технічних вимог, наукові джерела та посилання, авторські судження та оцінки, відсутність плагіату.

Теми для написання есе

1. Християнство та його роль в долі Римської імперії.
2. Кельти та їх роль в історії Західної Європи.
3. Постать Аттіли в історії: міфологізація образу.
4. Вандали та «вандалізм».
5. Політичний портрет Хлодвіга (Піпіна Короткого, Карла Мартелла).
6. Військові походи Карла Великого.

7. Майордоми Меровінгів.
8. Триумф і трагедія Київської княжни Анни Ярославівни.
9. Останні Каролінги.
10. Перші правителі з династії Капетингів.
11. Життя і побут середньовічного рицаря.
12. Королі Німеччини – вихідці Саксонської династії.
13. Політичний портрет Оттона I.
14. Політичний портрет Оттона II
15. Слов'яни в боротьбі проти німецької агресії.
16. Особливості внутрішньої і зовнішньої політики Генріха 4.
17. Григорій VII – лідер і натхненник Ключійського руху.
18. Література періоду Оттонівського відродження.
19. Архітектура періоду Оттонівського відродження.
20. Король Егберт: його роль в об'єднанні Англії.
21. Альфред великий – король Англії.
22. Завойовницькі походи норманів.
23. Військове мистецтво норманів.
24. Вікінги на службі правителів інших держав.
25. Вікінги-мореплавці.
26. Вірування норманів.
27. Політичний портрет Юстиніана (Феодори)
28. Константинополь – нова столиця імперії.
29. Будівництво храму Святої Софії.
30. Фемний устрій Візантії.
31. Причини та наслідки іконоборчого руху.
32. Зовнішньополітичне становище Візантії другої половини VII - першої половини IX століття.
33. Візантійське село в другій половині IX – середині XI ст.
34. Аграрне законодавство імператорів Македонської династії.
35. Візантійське село. Місто і ремесло
36. Зовнішня політика Візантії.
37. Політичний портрет Костянтина Багрянородного.
38. Політичний портрет Василя I.
39. Візантійська сім'я в епоху середньовіччя.
40. В. Македонянин – засновник нової династії.
41. Статус і роль візантійської імператриці.
42. Італо-візантійські відносини.
43. Союзники арабів в боротьбі за Піренейський півострів.
44. Арабська культура на Піренеях.
45. Герої іспанського епосу.
46. Арабський правитель Абр-ар-Рахман III та його роль в посиленні Кордовського емірату.
47. Архітектура середньовічного міста.
48. Повсякдення міщан середньовічного міста.
49. Культурно-просвітницька діяльність середньовічних цехів.
50. Історія рицарських орденів, створених під час хрестових походів (на вибір).
51. Політичний портрет лідерів хрестових походів (на вибір: Ричард Левове Серце; Фрідріх I, Голфрід Бульонський, Саладін та ін.).
52. Боротьба Салладіна з хрестоносцями.
53. Політичний портрет Людовіка V Товстого (Філіппа II; Елеонори Аквітанської; Симона де Монфора).
54. Творчість трубадурів.

55. Перші французькі університети.
56. Людовік IX і його роль у встановленні правової системи Франції.
57. Альбігойський еретичний рух у творах мистецтва. (Романова О. Пісня про хрестовий похід на альбігойців»: ідейна структура
58. Життя і діяльність Вільгельма Завойовника (Генріха I; Генріха II Плантагенета; Іонана Безземельного).
59. Велика хартія вольностей як перша європейська конституція.
60. Англійський барон і рицар – відмінність і схожість.
61. Політичний портрет Фрідріха I. (Фрідріха II; Арнольда Брешіанського).
62. Мілан і міланці – організатори антинімецького спротиву.
63. Орден мечоносців.
64. Тевтонський орден.
65. Карл Анжуйський – політик і людина.
66. Духовно-рицарські ордени Іспанії.
67. Мусульманський слід в культурній спадщині Іспанії.
68. Іспанська інквізиція.
69. Політичний портрет Фердинанда Арагонського та Ізабелли Кастильської.
70. Жанна Д'арк: життя і діяльність.
71. Політичний портрет Карла V
72. Політичний портрет Людовіка XI.
73. Політичний портрет Генріха III.
74. Джон Вікліф – попередник ідеологів Реформації.
75. Політичний портрет Генріха VII.
76. «Ганза» – найбільшій торговельний союз Західної Європи.
77. Політичний портрет Карла I.
78. Німецькі корфюрсти їх роль в історії середньовічної Німеччини
79. Золота булла.
80. Родина Медичі в історії Італії.
81. Політичний портрет Кола ді Рієнцо (Джироламо Савонарола).
82. Банк Св. Георгія.
83. «Сицилійська вечірня».
84. Держава Тимура в Середній Азії
85. Утворення турецької держави
86. Турецькі завоювання на Балканському півострові. Битва на Косовому полі
87. Останні хрестові походи проти турків на Балканському півострові.

6. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю є залік та екзамен, який проводиться в усній формі. Робота здобувачів вищої освіти оцінюється за підсумками виконання основних видів завдань. Якщо здобувач вищої освіти не відвідував курс лекцій, семінарські заняття та не виконав контрольні заходи, а отже, не набрав необхідної кількості балів, то він, за рішенням кафедри, не допускається до складання заліку чи екзамену.

Питання для підготовки до заліку

1. Походження і зміст терміну „середні віки”.
2. Походження і зміст терміну „феодалізм” в історичні науки.
3. Проблема періодизації середньовічної історії.
4. Класифікація медієвістичних джерел та сучасні принципи їх опрацювання.
5. Джерела доби раннього середньовіччя.

6. Джерела XI – XV ст.
7. Ознаки системної кризи в Римській імперії у II-V ст.ст.
8. Германці до великого переселення народів.
9. Причини та наслідки Великого переселення народів.
10. Падіння Західної Римської імперії.
11. Варварські королівства.
12. Становлення та формування державних інститутів у франкських племен.
13. Хлодвіг (481-511 рр).
14. Салічна правда – джерело з історії франків.
15. Діяльність перших Каролінгів (Піпін Геристальський, Карл Мартелл, Піпін Короткий).
16. Бенефіційна реформа та її історичне значення.
17. Життя і діяльність Карла Великого.
18. Формування основ феодального ладу.
19. Капітулярій про помістя. Занепад влади Каролінгів.
20. Верденський договір 843 р. та його наслідки.
21. Особливості Каролінгського відродження.
22. Адміністративна роздробленість Франції: причини та наслідки.
23. Політичний устрій Франції. Соціально-економічний розвиток Франції.
24. Становище селянства.
25. Особливості процесу феодалізації в Німеччині.
26. Виникнення ранньо-німецької держави і церковна політика Оттона I.
27. Італійський вектор німецької політики.
28. Утворення „Священної Римської імперії”.
29. Агресія проти полабських слов’ян і завершення процесу феодалізації в Німеччині.
30. Політична криза другої половини XI століття.
31. Боротьба за інвеституру.
32. Завершення боротьби за інвеституру.
33. Культура Німеччини.
34. Оттонівське відродження.
35. Англосаксонські королівства в Британії.
36. Особливості процесу феодалізації.
37. Суспільно-економічний розвиток королівств у 5-8 ст.
38. Християнізація Британії та суспільний устрій англосаксів.
39. Англійське королівство X-XI століття.
40. Експансія вікінгів у X-XI століттях: причини, напрямки і наслідки.
41. Культура ранньосередньовічної Англії та Скандинавії: міфологія, військова справа.
42. Причини, передумови та особливості заснування імперії.
43. Соціально-економічний та політичний розвиток імперії в 4-6 століттях.
44. Прихід до влади Юстиніана.
45. Внутрішня і зовнішня політика Юстиніана.
46. Економічний розвиток імперії в 7-першій половині 9 століття.
47. «Землеробський закон».
48. Завоювання держав Піренейського півострову арабами.
49. Адміністративний устрій та економічний розвиток мусульманської Іспанії.
50. Кінець Арабського панування та виникнення іспано-християнських держав.
51. Реконкіста.
52. Особливості розвитку королівств Каталонія та Наварра і Арагон.
53. Християнізація Європи.
54. Папство в ранньому середньовіччі.
55. Ранне чернецтво.
56. Поширення статуту Св. Бенедикта.
57. «Життя і діяльність Бенедикта Нурсійського».
58. Монастирське життя у Візантійській імперії.

59. Культурно-освітня діяльність християнської церкви.
60. Історичні передумови формування середньовічної культури.
61. Особливості рицарської культури. Каролінзьке відродження (VIII – IX ст.)
62. Оттонівське відродження.
63. Особливості культури Візантії.
64. Освіта і мистецтво середньовічної Європи.
65. Мода ранньосередньовічної Європи.

Питання для підготовки до екзамену

1. Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва в період раннього середньовіччя.
2. Передумови, причини та особливості виникнення міст в період середньовіччя.
3. Теорії походження середньовічних міст.
4. Причини комунальних рухів.
5. Західноєвропейське місто у світлі міських хартій.
6. Цехи в період середньовіччя.
7. Передумови та причини хрестових походів.
8. Перший хрестовий похід та утворення держав хрестоносців на Сході.
9. Другий, третій та четвертий хрестові походи.
10. Загарбання Константинополя.
11. Останні хрестові походи.
12. Підсумки, наслідки та роль хрестових походів у світовій історії.
13. Особливості аграрного розвитку та феодалних відносин у Франції в XI – XIII ст.
14. Урбанізаційні процеси у Північній та Південній Франції.
15. Фактори централізації у Франції XI-XIII ст. Етапи процесу.
16. Альбігойські війни: причини, суть і наслідки.
17. Внутрішня та зовнішня політика Людовіка IX Святого (1226-1270).
18. Норманське завоювання Англії та його наслідки.
19. Соціально-економічне становище Англії у XI-XIII ст. ст.
20. Реформи Генріха II Плантагенета.
21. Велика хартія вольностей.
22. Виникнення англійського парламенту.
23. Соціально-економічний розвиток Німеччини у XII-XIII ст.: сільськогосподарська колонізація; німецькі міста.
24. Економічний та політичний розвиток Північної Італії в XI – XII ст.
25. Економічний та політичний розвиток Папської області та Південної Італії і Сицилії в XI – XII ст.
26. Становлення міських комун в Північній та Середній Італії в XI – XII ст.
27. Сутність італійської політики Штауфенів та її наслідки.
28. Німецька «східна колонізація»: етапи, сутність, методи, наслідки.
29. Особливості Реконкісти в XI - XIII ст.
30. Особливості соціально-економічного розвитку Іспанії в XI-XIII ст.: ситуація в сільському господарстві; розвиток міст.
31. Особливості політичного розвитку Іспанії в XI-XIII ст.
32. Політичний розвиток Іспанії в XIV-XV ст.: об'єднання Кастилії та Арагону; правління «католицьких правителів».
33. Завершення Реконкісти і «свята інквізиція».
34. Внутрішня та зовнішня політика Філіпа IV Красивого (1285-1314).
35. Структура станового представництва у Франції.
36. Причини, періодизація та особливості Столітньої війни.
37. 1-ий та 2-ий етапи Столітньої війни.
38. 3-ий та 4-ий етапи Столітньої війни.
39. Соціально-економічний та політичний розвиток Франції за правління Людовіка XI (1461-1483).

40. Особливості соціально-економічного розвитку Англії в XIV ст.
41. Повстання Уота Тайлера: причини, хід та наслідки.
42. Особливості аграрного розвитку Англії в XV ст.
43. Особливості соціально-політичного розвитку Англії в XV ст.
44. Війна Білої та Червоної троянд.
45. Основні риси економічного розвитку Німеччини в XIV ст.
46. Економічний розвиток Німеччини в XV ст.
47. Основні риси політичного розвитку Німеччини в XIV ст.
48. «Золота булла» Карла IV.
49. Політичний розвиток Німеччини в XV ст.
50. Особливості економічного розвитку Італії в XIII – XV ст.
51. Політичний устрій італійських міст-держав (Флорентійської, Генуезької та Венеціанської республік, Міланського герцогства).
52. Особливості політичного розвитку Папської області в XIII – XV ст.
53. Південна Італія та Сицилія в XIII – XV ст.
54. Латинська імперія: склад, особливості соціальної та економічної політики на завойованих територіях.
55. Відновлення Візантії за Михайла VIII Палеолога.
56. Соціально-економічна та політична криза Візантії в другій половині XIII-XV ст.
57. Турецькі завоювання в XIII-XV ст.
58. Падіння Константинополя та його наслідки.
59. Суть папської теократії.
60. Католицькі ордени.
61. Візантійські монастирі кінця IX-XI ст.: типіки, особливості організації та устрою.
62. Інквізиція та її жертви.
63. Інквізиція в Іспанії.
64. Особи інквізиторів та методи їх роботи.
65. «Велика схизма» у католицькій церкві.
66. Занепад папства у XV столітті.

Кожне питання у білеті оцінюється в 10 балів.

Приклад залікового білету

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Рівень вищої освіти перший: бакалаврський
 Спеціальність 032 «Історія та археологія»
 Семестр 3
 Навчальна дисципліна **«ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ»**

ЗАЛІКОВИЙ БІЛЕТ № ____

1. Основні риси економічного розвитку Німеччини в XIV ст.
2. Внутрішня та зовнішня політика Філіпа IV Красивого (1285-1314).
3. Війна Білої та Червоної троянд.

Затверджено на засіданні кафедри історії

Протокол № _____ від _____ 20__ року

Завідувач кафедри _____

Екзаменатор _____

Міронова І.С.

Підберезних І.С.

Кожне питання у білеті оцінюється в 10 балів.

Приклад екзаменаційного білету

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Рівень вищої освіти перший: бакалаврський
Спеціальність 032 «Історія та археологія»
Семестр 4
Навчальна дисципліна **«ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ»**

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Основні риси політичного розвитку Німеччини в XIV ст.
2. «Золота булла» Карла IV.
3. Політичний розвиток Німеччини в XV ст.
4. Особливості економічного розвитку Італії в XIII – XV ст.

Затверджено на засіданні кафедри історії

Протокол № ____ від ____ 20__ року

Завідувач кафедри _____

Екзаменатор _____

Міронова І.С.

Підберезних І.Є.

7. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

Денна форма:

3-й семестр

№	Вид діяльності (завдання)	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Семінарські заняття	15 семінарських занять. Максимальна кількість балів на семінарі – 3 (15*3)	45
2	Індивідуальне завдання	Оцінювання: 20 балів – написання есе, 5 балів – захист (20+5)	25
3	Залік	У кожному заліковому білеті по 3 питання. Кожне питання оцінюється по 10 балів.	30
	Всього		100

4-й семестр

№	Вид діяльності (завдання)	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Семінарські заняття	18 семінарських занять. Максимальна кількість балів на семінарі – 2 (18*2)	36
2	Індивідуальне завдання	Оцінювання: 20 балів – написання есе, 4 бали – захист (20+4)	24
3	Екзамен	У кожному екзаменаційному білеті по 4 питання. Кожне питання оцінюється по 10 балів.	40
	Всього		100

Опитування та виступи на семінарських заняттях – форма контролю, яка дозволяє оцінити вміння здобувачів вищої освіти самостійно опрацювати матеріал та викладати його, відповідати на запитання викладача та колег. Максимальна оцінка за відповідь на семінарському занятті – 3 бали. Критеріями для оцінювання виступають:

Оцінка «відмінно» (3 бали) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- у повному обсязі (на 100 %) підготував семінарське заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему;
- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) запитання, при цьому під час підготовки використав додаткову літературу, добре ознайомився з конспектом лекції;
- правильно (без помилок) виконав вправу чи завдання, обґрунтував хід власних думок.

Оцінка «добре» (2 бали) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 75 % семінарського заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему, але при цьому допустив неточності у формулюванні визначень, понять і явищ,
- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки добре ознайомився з конспектом лекції, але не користувався додатковою літературою,
- загалом правильно виконав вправу чи завдання, допустивши 1-2 помилки, проте обґрунтував хід власних думок.

Оцінка «задовільно» (1 бал) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 50 % семінарського заняття, загалом розкрив поставлену перед ним проблему, але під час відповіді допустив низку помилок, або пропустив важливі факти, або не зміг пояснити сутність того чи іншого явища;
- дав неповну (часткову) відповідь на контрольне (-і) питання, що потребувало суттєвих доповнень чи коментарів з боку викладача чи інших здобувачів вищої освіти, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури, погано ознайомився з конспектом лекції;
- виконав вправу чи завдання зі значною кількістю помилок або неточностей, не зміг обґрунтувати (або частково обґрунтував) хід власних думок.

Оцінка 0 або 0 балів виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував семінарське заняття в обсязі, меншому за 25 %, відповідно до змісту не розкрив поставленої перед ним проблеми або відмовився відповідати;
- дав неправильну (нелогічну) відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури або відмовився відповідати;
- неправильно (зі значною кількістю помилок чи неточностей) виконав вправу чи завдання, не зміг пояснити хід виконання або зовсім не виконав вправи чи завдання.

Критеріями оцінювання самостійної роботи (індивідуально науково-дослідних робіт) виступають:

- повнота розкриття матеріалу (50 % оцінки);
- правильність застосування одержаних теоретичних знань на практиці (25 % оцінки);
- обґрунтованість висновків (25 % оцінки).

Критерії оцінювання індивідуально науково-дослідної роботи

- **18-24 балів** виставляється якщо виконані всі вимоги до написання есе; позначена проблема та обґрунтована її актуальність; зроблено короткий аналіз різних точок зору на дану проблему та логічно викладені авторські судження та оцінки; кожен аргумент підтверджений не менш ніж двома конкретними історичними прикладами чи спиратися на історичні джерела, що дозволяють використати їх як основу для аргумента; сформульовано висновки; тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотриманні вимоги до зовнішнього оформлення. Список використаних джерел налічує не менше 15 наукових джерел, у тому числі наукові статті, монографії. Есе супроводжується наочністю: наприклад, презентацією,

інфографікою, відео, фото, географічними картами, малюнками, музикою, таблицями тощо. Відсутність плагиату.

- **14-17 балів** виставляється, якщо основні вимоги до есе виконані, але при цьому допущені незначні недоліки. Зокрема, не витриманий обсяг есе; є упущення в оформленні.

- **10-13 балів** виставляється, якщо основні вимоги до есе виконані, але при цьому допущені значні недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу; відсутня логічна послідовність в судженнях, не витриманий обсяг есе; є упущення в оформленні.

- **6-9 балів** виставляється, якщо є істотні відступи від вимог до написання есе. Зокрема, тема висвітлена лише частково. Відсутній висновок.

- **3-5 бали** виставляється якщо є істотні відступи від вимог до написання есе. Зокрема, допущені фактичні помилки у змісті есе, відсутній висновок.

- **0-2 бали** виставляється, якщо тема есе не розкрита, виявляється істотне незрозуміння проблеми.

Критерії оцінювання екзамену:

- **40 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при глибоких та всебічних знаннях проблеми, грамотному та злагоженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко та правильно робити умовиводи, використовуючи при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо дані правильні, повні та глибокі відповіді на всі теоретичні питання відповідно до навчальної програми дисципліни, немає помилок у виконанні, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності;

- **30-39 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при глибоких та всебічних знаннях проблеми, грамотному та злагоженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко та правильно робити умовиводи, використовуючи при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо здобувачем вищої освіти дані правильні, повні відповіді на всі теоретичні питання індивідуального завдання відповідно до навчальної програми дисципліни, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені незначні похибки при відповіді;

- **25-29 бали** виставляються здобувачеві вищої освіти при твердому і досить повному знанні проблеми, відсутності характерних неточностей при відповідях на питання екзаменаційного білета та на поставлені додаткові питання, умінні в основному пов'язувати теоретичний матеріал з практичними завданнями, стоять в сучасних умовах, володінні понятійним апаратом, знанні основної літератури; якщо на запропоновані теоретичні питання дані правильні, але неповні відповіді; матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені несуттєві похибки або неточності у відповідях, допущена незначна помилка;

- **20-24 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при достатньому знанні навчального матеріалу, відсутності грубих помилок при відповідях на питання екзаменаційного білету, уміння підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, знанні основних понять та категорій; якщо відповіді на теоретичні питання в цілому правильні, але неповні, допущені неточності у формулюваннях і логічні похибки, допущені одна – дві несуттєві помилки;

- **15-19 бали** виставляються здобувачеві вищої освіти, якщо відповіді на теоретичні питання неповні, допущені неточності у формулюваннях та логічні похибки;

- **10-14 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при наявності грубих помилок у відповідях на теоретичні питання екзаменаційного білету, які свідчать про неправильне розуміння суті проблеми, невмінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, незнанні основного категоріального апарату, якщо відповіді на теоретичні

питання містять грубі помилки, свідчать про незнання та нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу;

- **0-9 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, які свідчать про незнання та нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу.

Заочна форма:

5-й семестр

№	Вид діяльності (завдання)	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Семинарські заняття	5 семінарських занять. Максимальна кількість балів на семінарі – 8 (5*8)	40
2	Контрольна робота	Оцінювання: 20 балів - написання есе, 10 балів – захист (20+10)	30
3	Залік	У кожному заліковому білеті по 3 питання. Кожне питання оцінюється по 10 балів.	30
	Всього		100

6-й семестр

№	Вид діяльності (завдання)	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Семинарські заняття	5 семінарських занять. Максимальна кількість балів на семінарі – 8 (5*8)	40
2	Контрольна робота	Оцінювання: 20 балів - написання есе	20
3	Екзамен	У кожному екзаменаційному білеті по 4 питання. Кожне питання оцінюється по 10 балів.	40
	Всього		100

Опитування та виступи на групових заняттях – форма контролю, яка дозволяє оцінити вміння здобувачів вищої освіти самостійно опрацювати матеріал та викладати його, відповідати на запитання викладача та колег. Максимальна оцінка за відповідь на семінарському занятті – 8 балів. Критеріями для оцінювання виступають:

Оцінка «відмінно» (5 або 8 балів) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- у повному обсязі (на 100 %) підготував семінарське заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему;

- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) запитання, при цьому під час підготовки використав додаткову літературу, добре ознайомився з конспектом лекції;

- правильно (без помилок) виконав вправу чи завдання, обґрунтував хід власних думок.

Оцінка «добре» (4 або 6-7 балів) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 75 % семінарського заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему, але при цьому допустив неточності у формулюванні визначень, понять і явищ,

- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки добре ознайомився з конспектом лекції, але не користувався додатковою літературою,

- загалом правильно виконав вправу чи завдання, допустивши 1-2 помилки, проте обґрунтував хід власних думок.

Оцінка «задовільно» (3 або 4-5 балів) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 50 % семінарського заняття, загалом розкрив поставлену перед ним проблему, але під час відповіді допустив низку помилок, або пропустив важливі факти, або не зміг пояснити сутність того чи іншого явища;
- дав неповну (часткову) відповідь на контрольне (-і) питання, що потребувало суттєвих доповнень чи коментарів збоку викладача чи інших здобувачів вищої освіти, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури, погано ознайомився з конспектом лекції;
- виконав вправу чи завдання зі значною кількістю помилок або неточностей, не зміг обґрунтувати (або частково обґрунтував) хід власних думок.

Оцінка 0-2 або 0-3 бали виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував семінарське заняття в обсязі, меншому за 50 %, відповідно до змісту не розкрив поставленої перед ним проблеми або відмовився відповідати;
- дав неправильну (нелогічну) відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури або відмовився відповідати;
- неправильно (зі значною кількістю помилок чи неточностей) виконав вправу чи завдання, не зміг пояснити хід виконання або зовсім не виконав вправи чи завдання.

Критеріями оцінювання контрольної роботи виступають:

- повнота розкриття матеріалу (50 % оцінки);
- правильність застосування одержаних теоретичних знань на практиці (25 % оцінки);
- обґрунтованість висновків (25 % оцінки).

Критерії оцінювання контрольної роботи

- **20-30 балів** виставляється якщо виконані всі вимоги до написання есе; позначена проблема та обґрунтована її актуальність; зроблено короткий аналіз різних точок зору на дану проблему та логічно викладені авторські судження та оцінки; кожен аргумент підтверджений не менш ніж двома конкретними історичними прикладами чи спиратися на історичні джерела, що дозволяють використати їх як основу для аргумента; сформульовано висновки; тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотриманні вимоги до зовнішнього оформлення. Список використаних джерел налічує не менше 15 наукових джерел, у тому числі наукові статті, монографії. Есе супроводжується наочністю: наприклад, презентацією, інфографікою, відео, фото, географічними картами, малюнками, музикою, таблицями тощо. Відсутність плагіату.

- **12-19 балів** виставляється, якщо основні вимоги до есе виконані, але при цьому допущені незначні недоліки. Зокрема, не витриманий обсяг есе; є упущення в оформленні.

- **9-11 балів** виставляється, якщо основні вимоги до есе виконані, але при цьому допущені значні недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу; відсутня логічна послідовність в судженнях, не витриманий обсяг есе; є упущення в оформленні.

- **6-8 балів** виставляється, якщо є істотні відступи від вимог до написання есе. Зокрема, тема висвітлена лише частково. Відсутній висновок.

- **3-5 бали** виставляється якщо є істотні відступи від вимог до написання есе. Зокрема, допущені фактичні помилки у змісті есе, відсутній висновок.

- **1-2 бали** виставляється, якщо тема есе не розкрита, виявляється істотне незрозуміння проблеми.

Критерії оцінювання екзамену:

- **40 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при глибоких та всебічних знаннях проблеми, грамотному та злагоженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко та правильно робити умовиводи, використовуючи при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо дані

правильні, повні та глибокі відповіді на всі теоретичні питання відповідно до навчальної програми дисципліни, немає помилок у виконанні, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності;

- **30-39 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при глибоких та всебічних знаннях проблеми, грамотному та злагодженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко та правильно робити умовиводи, використовуючи при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо здобувачем вищої освіти дані правильні, повні відповіді на всі теоретичні питання індивідуального завдання відповідно до навчальної програми дисципліни, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені незначні похибки при відповіді;

- **25-29 бали** виставляються здобувачеві вищої освіти при твердому і досить повному знанні проблеми, відсутності характерних неточностей при відповідях на питання екзаменаційного білета та на поставлені додаткові питання, умінні в основному пов'язувати теоретичний матеріал з практичними завданнями, стоять в сучасних умовах, володінні понятійним апаратом, знанні основної літератури; якщо на запропоновані теоретичні питання дані правильні, але неповні відповіді; матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені несуттєві похибки або неточності у відповідях, допущена незначна помилка;

- **20-24 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при достатньому знанні навчального матеріалу, відсутності грубих помилок при відповідях на питання екзаменаційного білету, уміння підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, знанні основних понять та категорій; якщо відповіді на теоретичні питання в цілому правильні, але неповні, допущені неточності у формулюваннях і логічні похибки, допущені одна – дві несуттєві помилки;

- **15-19 бали** виставляються здобувачеві вищої освіти, якщо відповіді на теоретичні питання неповні, допущені неточності у формулюваннях та логічні похибки;

- **10-14 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при наявності грубих помилок у відповідях на теоретичні питання екзаменаційного білету, які свідчать про неправильне розуміння суті проблеми, невмінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, незнанні основного категоріального апарату, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, свідчать про незнання та нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу;

- **0-9 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, які свідчать про незнання та нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82-89	Добре	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75-81		C	Добре (в загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
67-74	Задовільно	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-66		E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-34		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

9. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків: У 2-х т. – Т.1. Раннє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці, 2010.
2. Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків: У 2-х т. – Т.2. Високе і пізнє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці, 2010.
3. Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Практикум з історії Середніх віків: навчальний посібник. Чернівці, 2011.
4. Блок Марк. Феодальне суспільство. К., 2001 // <http://litopys.org.ua/bloch/blo02.htm>
5. Войтович Л.В., Козак Н.Б., Овсінський Ю.В., Чорний М.І. Medium aevum: Середні віки. Підручник з історії середніх віків для історичних факультетів університетів / За ред. Л.В. Войтовича. Львів: «Тріада Плюс», 2010. – 502 с.
6. Дейвіс Н. Європа: Історія. / Пер. з англ. П. Тарашук. О. Коваленко. К., 2000.
7. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. Ч. I. До кінця XVIII ст. / Львів. Богосл. Акад.; Ін-т іст. досл. Львів, ун-ту. Львів, 1999. - С. 379-390.
8. Крижанівська О., Крижанівський О. Історія середніх віків. Вступ до історії середньоевропейського Середньовіччя. Київ, 2006. – 368с.
9. Крикун М. Виникнення і розвиток середньовічних монархій // Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001. С. 93-104.
10. Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу. К., 2002.
11. Тойнбі А.Дж. Дослідження історії: В 2 т. - Т. 1. / Пер. з англ. В. Шовкуна; Т. 2. / Пер з англ. В. Митрофанова, П. Тарашука. К., 1995.

Додаткові:

1. Бондарюк Б.М. Візантійські монастирі кінця IX-XI ст.: типіки, особливості організації та устрою (II) // Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й

етнології: Збірник наукових праць. Чернівці: Прут, 2010. Т.1 (29). С. 77-90 // <http://hdl.handle.net/123456789/324>

3. Господаренко О. Еволюція італійської політики Михаїла VIII Палеолога (1259-1282 рр.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2013. Вип. 23-24

5. Історія європейської ментальності. / За ред. П. Дінцельбахера. / Пер. з нім. В. Кам'янець. Львів, 2004.

6. Кузовков В. В. Політичні відносини Візантії з державами мусульманського світу в добу самостійного правління Константина VII Багрянородного (945–959) // Історичний архів: Наукові студії. 2015. Вип. 15. С. 55-62 // <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/95174/08-Kuzovkov.pdf?sequence=1>

7. Моцак С. І. Особливості політико-соціального розвитку північної та середньої Італії на межі розвинутого та пізнього середньовіччя. – Суми : ФОП Цьома С.П., 2019. С.200-202.

8. Нікульчев М., Макаров Л. Ідеологічні витoki візантійського іконоборства // Проблеми гуманітарних наук. 2017. Серія «Філософія». Випуск 37. С. 60–70.

9. Подаляк Н.Г. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII – XVIII століть. Київ, 2009. 360 с.

10. Руднічук А. Господарське життя південно-німецького міста у XIV-XV ст. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2019. Т.2, №52. С. 202-207

11. Селевко В.Б. Повсякденний спосіб життя візантійця як політична проблема імперії: культурфілософський аналіз уявлень доби Середньовіччя // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал. К.: Міленіум, 2011. № 4. С. 26-29. / http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_4/7.pdf

12. Соколова А. Вплив культури Візантійської імперії на культуру країн Середньовічної Європи // Актуальні питання гуманітарних наук, Том 2, № 33 (2020). С.49-56 <http://journals.uran.ua/index.php/2308-4855/article/view/215775/215944>

14. Barbaro, Diary of the Siege of Constantinople 1453, trans. J. Melville-Jones, New York 1969. Available at: <http://deremilitari.org/2016/08/the-siege-of-constantinople-in-1453-according-to-nicolo-barbaro/>

Інтернет ресурси:

1. AOSIS OpenJournals / AOSIS – Відкриті журнали
2. <https://www.europa.clio-online.de/> - Best of History Websites / Найкращі історичні веб-сайти
3. <http://www.europa.clio-online.de> - Clio Online: Themenportal Europäische Geschichte / Кліо Онлайн: тематичний портал з історії Європи
4. <http://www.historians.in.ua/> - Historians.in.ua [Історичний портал]
5. <http://www.historia.org.pl/> - HISTORIA.ORG.PL / Польський історичний портал
6. <http://ieg-ego.eu/en/ego> - EGO, European History Online / Європейська історія онлайн http://www.unileipzig.de/~eniugh/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=1&Itemid=46 - European Network in Universal and Global History (ENIUGH) / Європейська мережа всесвітньої та глобальної історії

Онлайн курс:

За проходження рекомендованого онлайн курсу із отриманням сертифікату в результаті, викладач може додати здобувачу вищої освіти 5 б. за 1 курс (загалом не більше, ніж 20 б.).

1. Вибрані питання європейської історії. Retrieved from: https://courses.prometheus.org.ua/courses/UCU/History001/2016_T1/course/